

*Elmurodov Hamidillo Otabek o'g'li**Toshkent davlat transport universitetini**Avtomobil yo'llari muhandisligi fakulteti YMAL-6 guruhi talabasi**elmurodovhamidillo@gmail.com*

MAQSUD SHAYXZODANING BADIY USLUBI VA "MIRZO ULUG'BEK" TRAGEDIYASIDAGI TASVIR VOSITALARI

Annotatsiya: Maqsud Shayxzoda o'zining "Mirzo Ulug'bek" tragediyasida o'zbek dramaturgiyasining eng yorqin namunalaridan birini yaratgan. Bu asarda muallif nafaqat tarixiy haqiqatni yoritib bergan, balki o'ziga xos badiiy uslubi orqali obrazlarni yanada jonli, ta'sirchan va o'qiladigan holga keltirgan. Uning asaridagi tasvir vositalari, dramatik usullari va personajlar yoritilishidagi mahorati tragediyani o'zbek adabiyotidagi yuksak darajadagi san'at asariga aylantirgan. Ushbu maqolada, Maqsud Shayxzodaning badiiy uslubi va "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidagi tasvir vositalari va O'zbek adabiyotida "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidagi tasvirlarning o'ziga xosligi haqida fikr va mulohazalar qilinadi.

Kalit so'zlar: Mirzo Ulug'bek, tragediya, tarixiy drama, badiiy tasvir, psixologik yondashuv, o'zbek adabiyoti.

Shayxzodaning badiiy uslubini avvalo uning betakror poetik tili belgilaydi. U tragediyada nafaqat oddiy tarixiy voqealarni quruq hikoya shaklida bergan, balki obrazlarning ichki kechinmalarini, murakkab ruhiy holatlarini ochib berish uchun poetik tasvirlardan foydalangan. Ulug'bekning ilmi va adolatparvarligi, unga qarshi bo'lgan fitnachilarning ayyorona rejaları, shuningdek, xalqning hukmdor haqidagi qarashlari barchasi o'ziga xos badiiy uslubda yoritilgan.

Dramatik usullarning qo'llanishida Shayxzoda personajlararo qarama-qarshiliklarni chuqur yoritib bergan. Mirzo Ulug'bek va o'g'li Abdulatif o'rtasidagi ziddiyat asarning asosiy dramatik nuqtalaridan biri bo'lib, bu nafaqat oilaviy fojia, balki tarixiy murakkablik sifatida tasvirlanadi. Ulug'bek ilmi va donishmandligi bilan ajralib turadi, biroq fitnalarga qarshi yetarlicha shafqatsiz bo'la olmaydi. Abdulatif esa, aksincha, shaxsiy manfaatlari va ta'sirchanligi sababli xiyonatga boradi. Ularning o'rtasidagi ruhiy kurash sahnalari asarning eng kuchli dramatik lahzalaridan sanaladi.

Shayxzoda personajlarni yoritishda ularning ichki dunyosini ochib berishga katta e'tibor qaratgan. Mirzo Ulug'bek faqatgina buyuk olim yoki hukmdor emas, balki shubhalarga beriluvchi, orzu-havaslar va fojiali qarorlar bilan yashovchi murakkab shaxs sifatida tasvirlangan. Uning xiyonatga uchrashi va hayotining fojiaviy yakuni faqat tashqi hodisalarning natijasi emas, balki uning o'z xarakteridagi murosaviyligi va mehribonligi ham bunga sabab bo'ladi. Shayxzoda fitnachilarni ham bir tomonlama yovuz obraz sifatida bermaydi. Ular ham o'z haqiqatlariga ega bo'lgan murakkab shaxslar sifatida tasvirlanadi.

Maqsud Shayxzodaning "Mirzo Ulug'bek" tragediyasi o'zbek adabiyotida tarixiy-dramatik janrning yorqin namunalari qatoriga kiradi. Asardagi tasvirlar va badiiy uslublar milliy adabiyotimizga xos an'analar bilan uyg'unlashgan holda, uni o'ziga xos va chuqur falsafiy mazmunga ega asarga aylantiradi.

Birinchidan, asarning tasviriy uslubi o'zbek mumtoz adabiyotiga xos poetiklik bilan sug'orilgan. Shayxzoda asar matnida keng ishlatgan tashbeh va ramzlar Navoiy, Fuzuliy, Bobur kabi shoirlarning badiiy an'alarini eslatadi. Masalan, Ulug'bekning yulduzlar va osmon bilan bog'liq timsoli uning ilmiy qarashlari va hayotiy idealizmini ifodalaydi. Bu timsol xalq orasidagi "yulduzlarga yetishmoq" tushunchasi bilan ham uyg'un kelib, Ulug'bekning orzulari va real hayotdagi to'siqlari o'rtasidagi fojiani ochib beradi.

Ikkinchidan, Shayxzoda milliy dramatik an'analarni saqlagan holda, zamonaviy psixologik tasvir usullaridan ham foydalangan. O'zbek xalq dostonlari va tarixiy asarlarida ko'pincha qahramonlar yaxshi-yomon sifatida aniq ajratilgan bo'lsa, "Mirzo Ulug'bek" tragediyasida esa bunday yondashuvdan voz kechilgan. Fitnachilar ham o'z manfaatlari va qarashlariga ega bo'lgan shaxslar sifatida tasvirlangan. Bu esa o'zbek dramaturgiyasida murakkab xarakter yaratish yo'nalishidagi muhim bosqichlardan biri bo'ldi.

Uchinchidan, Shayxzodaning asarida tarixiy haqiqat va badiiy to'qima uyg'unlashgan. O'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar ko'pincha ideallashtirilgan holda tasvirlanadi, biroq Shayxzoda Ulug'bekni insoniy zaifliklar va ichki iztiroblarga ega bo'lgan murakkab shaxs sifatida ko'rsatadi. Uning fitnalarga qarshi zaifligi, lekin ilm-fan va donishmandlikka bo'lgan sadoqati tarixiy shaxs sifatidagi o'ziga xos tomonlarini ochib beradi.

Xulosa qilib aytganda, "Mirzo Ulug'bek" tragediyasidagi tasvirlar o'zbek adabiyotining mumtoz an'alarini saqlagan holda, yangi dramatik usullar bilan boyitilgan. Asardagi ramzlar, murakkab psixologik yondashuv va xalq hayotining chuqur tasviri o'zbek adabiyotida badiiy tasvirning yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi. Shayxzoda o'zbek dramaturgiyasiga nafaqat tarixiy shaxsning fojiasini, balki jamiyatdagi murakkab munosabatlarni yorituvchi asarlarni olib kirdi va bu asar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shayxzoda, M. "Mirzo Ulug'bek" tragediyasi – Yoshlar nashriyot uyi, Toshkent - 2019.
2. Nazarov, B. Maqsud Shayxzoda ijodida tarix va badiiyat – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
3. Maqsud Shayxzoda haqida xotiralar: <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/memuarlar/maqsud-shayxzoda-haqida-xotiralar.html>